

Το γλωσσικό ιδίωμα της Θράκης: φωνηεντικοί φθόγγοι

Πηνελόπη Καμπάκη Βουγιουκλή

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

0. Εισαγωγή

Στην σημερινή εποχή, ο διαλεκτικός θησαυρός της γλώσσας μας αργοπεθαίνει, αν δεν είναι ήδη νεκρός, κάτω από την ισοπεδωτική επίδραση της κοινής νεοελληνικής και κάθε προσπάθεια συντήρησης, διατήρησης και καταγραφής διαλεκτικών στοιχείων είναι τεράστιας σημασίας για την πολιτιστική μας κληρονομιά και την περαιτέρω πορεία της στο μέλλον. Είναι ο συνδετικός κρίκος του παρόντος με το παρελθόν και το μέλλον, η απόδειξη της ίδιας της ύπαρξής μας και της αδιάκοπης πορείας μας στο χωροχρόνο. Επιπλέον, είναι πηγή άντλησης υλικού για τους επιστήμονες γλωσσολόγους, ειδικά για τη νεότερη γενιά η οποία αντιμετωπίζει ιδιαίτερες δυσκολίες με τη συλλογή υλικού κυρίως από έλλειψη κατάλληλων πληροφορητών. Και εδώ θα ήθελα να επιστήσω την προσοχή στο γεγονός ότι ενώ η αναβίωση εθίμων, χορών και τραγουδιών μέχρις ενός σημείου είναι εφικτή και ελέγξιμη από πλευράς χρόνου, όσον αφορά τη γλώσσα, το ιδίωμα, απαιτείται μια ζωή για να γίνει κτήμα των ομιλητών. Έτσι, είναι αδύνατο να αναβιώσουμε ένα ιδίωμα που είναι πια νεκρό και το μόνο που μας μένει είναι να προστρέξουμε στις γραπτές πηγές που το διασώζουν και από εκεί μέσα να κάνουμε τις συγκρίσεις και τις μελέτες μας. Τη δουλειά αυτή της καταγραφής και διάσωσης του διαλεκτικού υλικού αναλαμβάνουν εμπνευσμένοι άνθρωποι, οι οποίοι συνήθως δεν έχουν κάνει ιδιαίτερες σπουδές διαλεκτολογίας και των οποίων το έργο έχει γίνει πολύ συχνά στόχος κάποιων, οι οποίοι δεν μπορούν να εκτιμήσουν τους κόπους και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει ο/η ερευνητής/τρια για να μαζέψει το υλικό του/της, κυριολεκτικά σταγόνα-σταγόνα σαν το πιο πολύτιμο απόσταγμα.

Η ελληνική διαλεκτολογία δυστυχώς δεν υπήρξε ποτέ σε επίπεδο ισότιμο με το ευρωπαϊκό, κυρίως λόγω των εδαφικών ανακατατάξεων, πολέμων αλλά και του γλωσσικού ζητήματος. Παρόλα αυτά υπάρχουν πολύ μεγάλοι γλωσσολόγοι που προσέφεραν στη διαλεκτολογία και έθεσαν τις βάσεις για την περαιτέρω μελέτη της. Ενδεικτικά θα αναφέρουμε τους Ν. Ανδριώτη (1943-4), Γ. Χατζηδάκι (1905), Κ. Χουρμουζιάδη (1940, 1941), Δ. Χαβιαρά (1891), Τομπαΐδη (1967), Α. Τσοπανάκη (1949 και 1992), Κ. Μηνά (1970), όμως υπάρχουν και τόσοι άλλοι επώνυμοι αλλά και λιγότερο γνωστοί ερευνητές/τριες, από τους οποίους πολλοί/ές δεν ήταν καν γλωσσολόγοι αλλά η συνεισφορά τους αποδεικνύεται πολύτιμη, όπως παραδέχονται και οι J.K. Chambers και P. Trudgill (1980). Αναφορικά με τη μελέτη των θρακικών ιδιωμάτων ειδικότερα, αξίζει κανείς να αναφέρει, μεταξύ άλλων, τις μελέτες των Σ.

Ψάλη (1905), Ν. Ανδριώτη (1953), Μ. Αποστολίδη (1932), Κ. Βείκου Σεραμέτη (1961) και Ν. Κατσάνη (1996).

Ιστορικά

Όσον αφορά τη γλώσσα των αρχαίων Θρακών υπάρχουν δύο θεωρίες. Η πρώτη (Αποστολίδης, 1932, και Ευσταθίου 1965) θεωρεί ότι ήταν η πανάρχαιη Θρακοφρυγική, την οποία έφεραν τα παλαιά αυτά φύλα κατά την εξάπλωσή τους στο χώρο της Θράκης και της Μικράς Ασίας, ενώ η δεύτερη, που υποστηρίζεται, μεταξύ άλλων, από τον Ν. Σολεϊντάκη (1996), θεωρεί ως ορθότερη και πειστικότερη την άποψη ότι οι Θράκες είναι αυτόχθονες, όπως όλοι οι πληθυσμοί της Χερσονήσου του Αίμου, με κοινή ανθρωπολογική βάση και ότι η πολιτιστική τους ανάπτυξη συντελείται με κέντρο το Αιγαίο. Ακόμη, θεωρεί ότι οι σημειούμενες διαφοροποιήσεις συνετελέσθησαν μετά την καταστροφή του Αιγιακού πολιτισμού, συγκεκριμένα μετά τη έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας, οπότε ο κάθε πολιτισμός υπέστη την επίδραση του γειτονικού του, ανώτερου ή/και συγγενικού του. Ο Σολεϊντάκης (1996), βασίζει τη θεωρία του, η οποία σημειωτέον δεν είναι η επικρατούσα, στο γεγονός ότι τα γλωσσικά ευρήματα αποδεικνύουν ότι η περίοδος που ακολουθεί τη έκρηξη είναι μυκηναϊκή, ελληνική, και έτσι πρέπει να ήταν και οι προηγούμενες.

Το πρόβλημα όμως συνίσταται στη σχεδόν πλήρη έλλειψη των γραπτών μνημείων της γλώσσας των αρχαίων Θρακών, εκτός από μερικές επιγραφές, λέξεις που αναφέρονται ως 'θρακικές' από αρχαίους συγγραφείς και, τέλος, ορισμένα τοπωνύμια και ονόματα προσώπων, φυλών και θεοτήτων. Ο Στράβων είναι ένας από τους πρώτους που αποπειράθηκε να κάνει συγκριτική μελέτη της γλώσσας των Θρακών με βάση το ονομαστικό υλικό, στην προσπάθειά του να αποδείξει τη γλωσσική συγγένεια Θρακών και Τρώων. ««Πολλὰ δ' ὁμωνυμῖαι Θραξὶ καὶ Τρωσίν, οἷον Σκαιὸι Θράκες τινὲς καὶ Σκαιὸς ποταμὸς καὶ Σκαιὸν τεῖχος καὶ ἐν Τροίᾳ Σκαιαὶ πύλαι. Ξάνθιοι Θράκες, Ξάνθος ποταμὸς, ἐν Τροίᾳ. Ἄρισβος ὁ ἐμβάλλων εἰς τὸν Ἑβρον, Ἀρίσβη ἐν Τροίᾳ. Ρῆσος ποταμὸς ἐν Τροίᾳ, Ρῆσος δὲ ὁ βασιλεὺς τῶν Θρακῶν» (III,590).

Κατά την περίοδο 3.000-1.100 π.Χ., οι αρχαίοι Θράκες, αναπτύσσουν στενές οικονομικές και πολιτισμικές σχέσεις με τα νησιά του Αιγαίου, από όπου δέχονται την ακτινοβολία του πολιτισμού της Λέσβου, της Λήμνου αλλά και της Τροίας. Οι Θράκες αυτής της εποχής χαρακτηρίζονται ως «Θρήκες ἀκρόκομοι καὶ σύμμαχοι τῶν Τρώων»

(Σολεϊντάκης, 1996:17).

Βέβαια, για τη συγχρονική μελέτη που επιχειρούμε σε αυτή την εργασία, λίγη σημασία έχει ποιοι ήταν οι αρχαίοι θράκες και ποια η γλώσσα τους και τα ιδιώματά τους. Και αυτό γιατί, όπως πολύ σωστά παρατηρεί ο Θρακιώτης Στίλπων Κυριακίδης, οι σύγχρονοι Θράκες δεν έχουν καμία απολύτως σχέση με τους παλαιούς: «Προς τους Θράκας τούτους νομίζω ότι εμείς, οι σήμεραν λεγόμενοι Θράκες, ουδεμίαν έχομεν

συγγένειαν, δεν καταγόμεθα εξ αυτών, δεν είμεθα δηλαδή εξελληνισμένοι Θράκες» (Σ. Κυριακίδης, 1960: 9-10).

1. Διάλεκτοι και ιδιώματα της νέας ελληνικής

Κατά τον Γ. Χατζηδάκι, η ελληνική γλώσσα έχει τέσσερις βασικές διαλέκτους την *Ποντιακή*, την *Καππαδοκική*, την *Τσακωνική* και την *Κατωιταλική*. Επιπλέον έχει και τα *γλωσσικά ιδιώματα* τα οποία χωρίζονται σε *βόρεια*, *νότια* και *ημιβόρεια*.

Η διαίρεση αυτή έγινε βάσει δύο φωνητικών φαινομένων:

(α) *του αλώβητου (αμετάβλητου) φωνηεντισμού*, που επικρατεί στα νότια ιδιώματα καθώς και στην κοινή νεοελληνική και

(β) *του μειωμένου φωνηεντισμού* που επικρατεί στα βόρεια.

Ονομάζουμε *μειωμένο φωνηεντισμό* τη στένωση –κλειστότερη προφορά– των φωνηέντων [ε] και [ο] σε άτονη θέση, δηλαδή την τροπή τους σε [ι] και [υ] αντίστοιχα. Π.χ. Ελένη → Ηλεν’

Επίσης τη σίγηση του τελικού [ι] καθώς και των [ι] και [υ] μέσα στη λέξη, όταν δεν τονίζονται. Π.χ. αψηλός → αψλός πουλί → πλι

Στα λεγόμενα ημιβόρεια ιδιώματα παρατηρείται ένα από τα δύο παραπάνω φαινόμενα, ήτοι μόνο η στένωση [ε] > [ι] και [ο] > [υ] ή, τέλος, μόνο η πτώση των άτονων [ι] και [υ]. Αξίζει να αναφερθεί ότι είναι αδύνατον να είμαστε σίγουροι πότε αποκρυσταλλώθηκε αυτός ο φωνηεντισμός, όμως το φαινόμενο της στένωσης του [ο] σε τονισμένη ή/και άτονη θέση είναι γνωστό από επιγραφικά κείμενα της αρχαίας θεσσαλικής διαλέκτου, π.χ. *Πετθαλούν και τονν άλλουν Ελλάνουν* = *Πετθαλών και των άλλων Ελλάνων* (*Θεσσαλών και των άλλων Ελλήνων*).

<i>Νότια ιδιώματα & ΚΝΕ</i>	<i>Βόρεια Ιδιώματα</i>	<i>Ημιβόρεια Τύπου Α</i>	<i>Ημιβόρεια Τύπου Β</i>
παιδί	πιδί	Πδι	παιδί
Κάμπος	κάμπους	Κάμπους	κάμπος
ποδάρι	πουδάρ’	Πουδάρι	ποδάρ’
πηγάδι	πηγάδ’ ή byάδ’	πηγάδ’	πηγάδι

Τα νότια ιδιώματα είναι οι διαλεκτικές παραλλαγές που καλύπτουν τον χώρο που περιλαμβάνει την Πελοπόννησο, τα Επτάνησα αλλά τον νομό Θεσπρωτίας και τις ελληνόφωνες περιοχές της Β. Ηπείρου και η ομιλία των Κωνσταντινουπολιτών, δηλαδή όχι μόνο γεωγραφικά νότια.

Τα βόρεια ιδιώματα είναι οι μορφές της νεοελληνικής που καλύπτει τον χώρο από τη βόρεια ακτή του Κορινθιακού κόλπου μέχρι τα βόρεια σύνορα της χώρας γενικώς αλλά και τη βόρεια Εύβοια, τη Σάμο, την Τήνο, τη Λέσβο, τη Λήμνο, τη Σαμοθράκη, τη Θάσο και ένα μέρος της Άνδρου. Επίσης, τα ιδιώματα της μικρασιατικής Αιολίδας, και του δυτικού τμήματος της Αν. Θράκης και της Δ. Θράκης.

Στα ημιβόρεια τύπου Β ανήκουν τα ιδιώματα της περιοχής της Κόνιτσας, μερικών χωριών της Άρτας, το ιδίωμα της Καστοριάς, της Σκύρου, της Μυκόνου, της Αρτάκης της Προποντίδας και μερικά ποντιακά ιδιώματα. Τέλος ημιβόρειο τύπου Β

είναι και το ιδίωμα του ανατολικού τμήματος της Αν. Θράκης, ανατολικά από τη γραμμή Σαράντα Εκκλησιές – Λουλέ Μπουργκάς – Ραιδεστός (χωρίς όμως το Λουλέ Μπουργκάς όπου μιλιόταν το βόρειο ιδίωμα) και των ελληνόφωνων περιοχών της ακτής της Ανατολικής Ρωμυλίας με κέντρα την Αγχίαλο και τη Μεσημβρία.

Σε αυτή την εργασία θα επιχειρήσουμε να παρουσιάσουμε ορισμένα φωνητικά και φωνολογικά χαρακτηριστικά του νεότερου θρακικού ιδιώματος, έτσι όπως καταγράφηκαν από τους ερευνητές όταν ακόμη ήταν ζωντανό και ευρέως χρησιμοποιούμενο στην ενιαία Θράκη. Επειδή όμως μία πλήρης και διεξοδική παρουσίαση περιλαμβάνει τόσο φωνηεντικές όσο και συμφωνικές αλλαγές, οι οποίες είναι αδύνατον να συμπεριληφθούν στην παρούσα εργασία, θα περιοριστούμε μόνο στα φωνήεντα ευελπιστώντας να παρουσιάσουμε τα σύμφωνα στο μέλλον.

2. Φωνητικά και φωνολογικά χαρακτηριστικά του νεότερου θρακικού ιδιώματος

Χαρακτηριστικό των βόρειων και ημιβόρειων ιδιωμάτων αποτελεί η αντίθεση από τη μια πλευρά των ουρανικών και από την άλλη των μη ουρανικών συμφώνων που έγινε και η αιτία ενός από τα κύρια χαρακτηριστικά των βόρειων ιδιωμάτων, δηλαδή α) της στένωσης των άτονων φωνηέντων [e] και [o] σε [i] και [u] αντίστοιχα και β) της απαλοιφής (συγκοπής ή αποκοπής) των άτονων [i] και [u], επειδή μέσα στη συλλαβή η διακριτική (διαφοροποιητική diacritic) αξία πέρασε από τα φωνήεντα (+ εμπρόσθιο/ -εμπρόσθιο) στα σύμφωνα (+ ουρανικό /-ουρανικό). Έτσι, για παράδειγμα, **κάνει** > **καν** [kañ], ενώ **κάνουν** > **καν** [kan], **θέλει** [θελ] **θέλουν** [θελ].

Φωνητικές αλλαγές τώρα, δηλαδή αφομοίωση, ανομοίωση, αφαίρεση, συγκοπή, αποκοπή, κτλ, στα βόρεια ιδιώματα, όπου ανήκει και το υπό εξέταση, θρακικό, αφορούν κυρίως τα φωνήεντα σε αντίθεση με τα νότια, στα οποία τα σύμφωνα είναι αυτά που υφίστανται τις φωνητικές αλλαγές.

Το σοβαρό μεθοδολογικό πρόβλημα που έχει κανείς να αντιμετωπίσει κατά τη διαδικασία του καθορισμού των φωνητικών και φωνολογικών αλλαγών είναι αυτό του διαχωρισμού της συγχρονίας και της διαχρονίας. Με άλλα λόγια αν κάποιο συγκεκριμένο φωνητικό φαινόμενο είναι ζωντανό στη σύγχρονη κατάσταση του ιδιώματος ή είναι αποτέλεσμα ιστορικών φωνητικών αλλαγών στο παρελθόν, οι οποίες έπαψαν πλέον να είναι σε λειτουργία. Έτσι ως ζωντανό συγχρονικό φαινόμενο θεωρούμε τις περιπτώσεις αφαίρεσης, όταν και οι δύο μορφές συνυπάρχουν στο ίδιο ιδίωμα, και που το αλλόμορφο που θα εμφανιστεί εξαρτάται από το φωνητικό περιβάλλον, από τα υφολογικά, τον τύπο του λόγου, τη μετρική στα τραγούδια και στα ποιήματα. Για παράδειγμα, μέσα στο κείμενο ενός τραγουδιού από τη ΒΔ Θράκη βρίσκουμε και τις δύο μορφές του ρήματος **αρραβουνιάζω**, με και χωρίς αφαίρεση: «*Νικόλας 'ραβουνιάζει... θ' αρραβουνιάσει κι η Χρυσή...*» (Καβακόπουλος, 1981:40).

2.1. Φωνήεντα

Σύμφωνα με τον Γ. Χατζιδάκι η κύρια αιτία της αφαίρεσης είναι το γεγονός ότι κάποια φωνήεντα πιο ισχυρά αποβάλλουν ή εξαφανίζονται τα ασθενέστερα. Η ισχύς των φωνηέντων κατά σειρά από το ισχυρότερο προς το ασθενέστερο είναι η εξής: **a o u e i**. Άλλες οι αιτίες αφαίρεσης των φωνηέντων είναι η συνεκφορά, η θέση της λέξης στην πρόταση, η αναλογία και η παρετυμολογία.

2.1.Α. Αφαίρεση του αρχικού φωνήεντος

Τα πρώτα δείγματα της αφαίρεσης του αρκτικού φωνήεντος παρουσιάζονται στην ελληνιστική Κοινή: **κοιμήθη, μολογώ, σφαλίζω, σχάρα** κτλ (Ανδριώτης, 1992:44). Το φαινόμενο αυτό αρκετά συχνά εμφανίζεται σε όλα τα νεοελληνικά ιδιώματα, συμπεριλαμβανομένου και αυτού της Θράκης. Για να μπορέσουμε να προσδιορίσουμε κατά πόσο η αφαίρεση στη συγκεκριμένη περίπτωση αφορά τη διαχρονία ή τη συγχρονία, χρειάζονται δείγματα ιδιωματοικού λόγου, όπου θα χρησιμοποιούνται και οι δύο μορφές για να αποφασίσουμε. Πιο συχνά στα ιδιώματα αφαιρούνται τα φωνήεντα **[a], [e], [i]** ιδιαίτερα στα προθήματα **από-, ανα-, επι-, εκ-, εξ-, υπο-** λιγότερο το **[o]** και ελάχιστα το **[u]**.

(α) Αφαίρεση του αρχικού [a]: Η αφαίρεση του αρκτικού / αρχικού φωνήεντος **[a]** είναι συχνότατη στα ρήματα και στα ρηματικά ονόματα με τα προθήματα **απο-** και **ανα-: αγαπώ > γαπώ, αγοράζω > γοράζω, αδειάζω > δειάζω, ακόμα > κόμα, ακούω > κού(γ)ω, ακολουθώ > κλουθώ, ακροκουδών > κουρκουδών = 'ωθώ ή απωθώ', ανασκουμπώνομαι > νεκοβώνουμ' = 'ετοιμάζομαι για κάτι', απολογούμαι > πλογούμ' = αποκρίνομαι, αποσταίνω > ποσταίνουμ' = κουράζομαι, αλέθω > λέθω, αναστενάζω > νεστενάζω, αποβγάζω > περβγάζω, αποθνήσκω > πεθνήσκω, απολύω > πελώ, αρέζω > ρέζω, αφονγκράζομαι > φηκριούμ, απόψε > πόψα: Σαράντα Εκκλησιές (Ψάλτης, 1905: 16, 184, 192...215). Ακόμη **πέμνισκα, πομείνω = περισσεύω, υπολείπεται 'πόμενε ο ίσκιος του'** (Ανατολική Θράκη).**

(β) Αφαίρεση του αρχικού [e]: Ο Σ. Ψάλτης παρατηρεί ότι, στο ιδίωμα των Σαράντα Εκκλησιών, το αρκτικό φωνήεν **[e]** είτε αφαιρείται, εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων όπως **εκατό, ελιά Ελεγκάκι, εξόν, εψές, εσείς** κ.ά., είτε τρέπεται σε **[a]** ή **[o]**. Ακόμη τα προθήματα **εκ-** και **εξ-** τρέπονται σε **ξε-**: **εξώφλειο > ξώφλειο > τσώφλιο > τσόφλι, ενθυμούμαι > θυμούμ, ελάφι > λαφ, ελαφρύς > λαφρύς / αλαφριός / αλαφρύς, Ευανθία > Ευανθώ > Βανθώ, κτλ.** Τέλος, η αιτία που σε κάποιες περιπτώσεις το αρχικό **[a]** διατηρείται είναι ανερμήνευτη, όπως ομολογεί και ο Ψάλτης (1905:21).

(γ) Αφαίρεση του αρχικού [i]: Όπως και στα προηγούμενα, η αφαίρεση του **[i]** οφείλεται στη συμπροφορά, όπου τα ισχυρότερα φωνήεντα αποβάλλουν τα ασθενέστερα.. Πραδείγματα: **ηδύοσμος > δυόσμος, εικόνισμα > κόνισμα/ κούνισμα, υδράργυρος > διάργυρος, υπόδημα -ατα > ποδήματο, υφαίνω > φαίνω,**

υποτάσσει > ποτάσει (πβλ «να φαίνει και να διάζεται παννί να μην ποτάσει»)(Πολίτης, 1904:1-93)

(δ) Αφαίρεση του αρχικού [o]: Στην περίπτωση του [o] κύρια αιτία της αφαίρεσης είναι η συνεκφορά. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Μηνάς (1970:31) «εύκολα διαπιστώνει κανείς πως και του αρχικού *ο* η αφαίρεση οφείλεται στη συμπροφορά ή τη σύμπτυξή του με το προηγούμενο φωνήεν».

Για το γλωσσικό ιδίωμα των Σαραντα Εκκλησιών ο Σ. Ψάλτης αναφέρει μεταξύ άλλων και τα παρακάτω παραδείγματα, από τα οποία πολλά αποτελούν τμήμα της νεοελληνικής κοινής και όχι μόνο διαλεκτών: ολόγερα > λόγερα, όλων και ολόγυρα > λογκαιλόγερα, ορέγομαι > ρέγουμ, ονειδίζω > νειδίζω, ομμάτων > ματ, όξινος > ξινός, οψάριον > ψαρ, οσπίτι > σπίτι, ομαλός > μάλιστρο και από τη Δ. Θράκη ολόγυρος > λουύρου 'ύρου «λουύρου 'ύρου του 'φινρι» (Καβακόπουλος 1981:49).

(ε) Αφαίρεση του αρχικού [u]: Η αφαίρεση του [u] αποτελεί τη σπανιότερο από όλες τις αφαιρέσεις, κυρίως επειδή δεν υπάρχουν πολλές λέξεις που να αρχίζουν με το φωνήεν αυτό. Από άποψη διαχρονίας στο υπό εξέταση ιδίωμα, όπως σε όλα τα ιδιώματα της νεοελληνικής και στην κοινή νεοελληνική, έγινε αφαίρεση του [u] στη λέξη ουδέν > δεν (Beaudouin, 1884:53). Βέβαια ανιχνεύεται σε πολλές δάνειες λέξεις από την τουρκική όπως *ugur* > γούρι *ugursuz* > γουρσούζης κτλ., οι οποίες αποτελούν πλέον λέξεις του καθημερινού λεξιλογίου της πρότυπης ελληνικής, της κοινής νεοελληνικής και όχι μόνο των επιμέρους διαλέκτων.

2.1.B. Προθέσεις φωνηέντων

Όπως συμβαίνει συνήθως στις γλώσσες και διαλέκτους /ιδιώματα, παρατηρούνται και στη θρακική φαινόμενα αντίθετα, πχ. σύγκλιση και απόκλιση, αφομοίωση και ανομοίωση, αφαίρεση και πρόθεση. Έτσι οι αφαιρέσεις φωνηέντων που προαναφέραμε «συμπληρώνονται» από προθέσεις φωνηέντων αλλά και συμφώνων. Ιστορικά, το φαινόμενο της πρόθεσης του [α] παρατηρείται ήδη από τις αρχαιοελληνικές διαλέκτους και συνεχίζεται και σε μεταγενέστερες εποχές. Ο Γ. Χατζιδάκις αναφέρει σχετικά: «Όπως περί της απωλείας του αρκτικού ούτω και περί της εν αρχή προθέσεως φωνήεντος ουδέν βέβαιον και εξακριβωμένον έχομεν να είπωμεν. Τοσούτον μόνον φαίνεται βέβαιον ότι η πρόθεσις φωνήεντος εν τη νέα Ελληνική παρατηρείται ουχί μόνον προ συριστικών, υγρών και ερρίνων, όπως εν τη παλαιά Ελληνική, αλλά προ παντός συμφώνου, και ότι το προτιθέμενον φωνήεν δεν είναι όμοιον τω της ακολούθου συλλαβής, αλλά μόνον ισχυρός φθόγγος α, ο» (Γ. Χατζιδάκις Α' 1905.:225). Με το ίδιο ζήτημα ασχολήθηκαν επίσης και οι Α, Τζάρτζανος, Φ. Κουκουλές, Ν. Ανδριώτης, Α. τσοπανάκης και άλλοι. Οι περισσότεροι θεωρούν ότι το προθετικό [α] προέρχεται από τη συνεκφορά τα μόρια θα και να όπως *αβάσκαμα* > *αβασκάνω* > *να βασκάνω*, ή μεπροθέσεις όπως *για*, *παρά*, αριθμητικά *ένα*, *μια*, *επτά*, *δέκα*, ή κατ' αναλογία όπως *απλάτανος* από το *απλώνω*. Ανεξήγητο παραμένει το γεγονός γιατί σε κάποιες λέξεις η συνεκφορά έγινε αιτία αφαίρεσης ενώ σε άλλες αιτία πρόθεσης φωνήεντος. Τέλος, η πρόθεση του [α] είναι

όντως παράξενη για τα ελληνικά δεδομένα όπου το πρόθημα <a> στα ρήματα και στα επίθετα κατά κανόνα λειτουργεί με αρνητική, στερητική σημασία, πολύ παραγωγική μάλιστα: **άγονος, άδετος, αλύπητος, άβολος, άφραγκος** κτλ.

(α) Πρόθεση του [a]: Η πιο συνηθισμένη είναι η πρόθεση του μη-ετυμολογικού [a]: **κάτω > ακάτ, μα > αμά, ξεσκέπαστος > αξεσκέπαστος, ψηλός > αψηλός** «Κυπαρισσάκι μου **αψηλό** φυσά και κάνει αγέρι» (Μπακτσέ-κιόι Δέρκων), **δίμιτο > αδίμιτο** (Διδυμότειχο στην Αναγνωστοπούλου, 1968:145), **μασκάλη > αμασκάλη, λίπος > αλιπανάβτος, βαθύς > άβαθα** (φρ. Άβαθα της γης = τα βάθη της γης)

(β) Πρόθεση άλλων φωνηέντων [e], [i], [o], [u]: Όπως προαναφέραμε τέτοιου είδους προθέσεις είναι σπάνιες. Ειδικότερα για τα ιδιώματα με βόρειο και ημιβόρειο φωνηεντισμό λόγω και της κώφωσης, συνήθως τα άτονα [e] και [i] συμπίπτουν όπως και τα άτονα [o] και [u].

Με το προθετικό [e] >[i]) για τα θρακικά ιδιώματα αναφέρονται μόνο λέξεις κοινές με την κοινή νεοελληνική λέξεις όπως **εσύ>ισύ, εσείς > ισείς, ισένα >εσένα, ετούτος > ιτούτος, εχτές > ιχτές, εψές > ιψές** κτλ.

2.1.Γ. Τροπές φωνηέντων

Σε όλα τα νεοελληνικά ιδιώματα, όπως και στο υπό εξέτασιν ιδίωμα, παρατηρούνται και ποικίλες τροπές φωνηέντων όπως **άντερο** αντί **έντερο, όφκαιρος** αντί **εύκαιρος, Αφκαρί** αντί **Ευκάρυον** κτλ. Τα φαινόμενα αυτά ερμηνεύονται συνήθως είτε ως αφαίρεση του ενός και πρόθεσης κάποιου άλλου είτε ως οπισθοδρομική αφομοίωση του αρχικού φωνήεντος από το φωνήεν της επόμενης συλλαβής. Με αυτούς τους δύο τρόπους ερμηνεύονται συνήθως μορφές όπως: **εγγόνι – αγγόνι, Ελισάβετ-Αλισάβετ (Αλισάβα),ενάμισυ-ανάμισυ, εξάδελφος-αξάδελφος, όρνιθα-αρνίθα, Εβραίος-Οβριός, αντίδωρο-αντίδερο, κατώφλι-κατέφλιο, περπατώ-πορπατώ, πηγαίνω-πααίνω.**

3. Συμπέρασμα / Διδακτική προσέγγιση του ζητήματος

Στην εργασία αυτή επιχειρήθηκε μία διεξοδική παρουσίαση του φωνηεντικού συστήματος της Θρακικής διαλέκτου με έναν ικανό αριθμό παραδειγμάτων για την καλύτερη κατανόηση και αναγωγές στην κοινή νεοελληνική.

Ο κύριος σκοπός αυτής της ενασχόλησης μας δεν είναι μόνο η ακαδημαϊκή προσέγγιση αυτού του γλωσσικού πλούτου αλλά κυρίως η εξοικείωση των φοιτητών/τριών του τμήματός μας με αυτόν τον πλούτο καταρχάς μέσω μιας γενικής εισαγωγής στην κοινωνιογλωσσολογία και στην διαλεκτολογία, την επιστημονική ορολογία, τους τρόπους συλλογής υλικού και δεδομένων, καθώς και μια βιβλιογραφική κατάρτιση. Επιπλέον, προσπαθούμε να διαπιστώσουμε εάν οι φοιτητές/τριες του τμήματός μας μπορούν να ‘αναγνωρίσουν’ αυτές τις λέξεις όπως προφέρονται στο θρακικό ιδίωμα, αν στο οικογενειακό τους περιβάλλον υπάρχουν τα ίδια ή ανάλογα φαινόμενα και πώς αισθάνονται απέναντι στο συγκεκριμένο ιδίωμα αλλά και σε όλα τα ιδιώματα γενικότερα, με άλλα λόγια διενεργούμε μία ψυχολογική και κοινωνιογλωσσική σφυγμομέτρηση. Κάτι τέτοιο είναι πολύ

σημαντικό γιατί πρέπει να κεντρίσουμε το ενδιαφέρον και των πλέον αδιάφορων για τη σημασία της μελέτης των ιδιωμάτων, όχι απλώς απενοχοποιώντας, πιθανώς, τη χρήση τους αλλά, αντιθέτως, δημιουργώντας ένα κλίμα θετικό και ενθαρρυντικό για τους/τις πιθανούς/ές χρήστες. Ακόμη, προτείνουμε αλλά και ζητούμε να προτείνουν οι ίδιοι/ες τρόπους προσέγγισης και μελέτης/διδασκαλίας των εναπομεινασών διαλέκτων στην Ελλάδα, την Κύπρο και την Κ. Ιταλία και Σικελία. Κι αυτό, γιατί πιστεύουμε, ότι η γνώση και η μελέτη των διαλέκτων είναι η ζωντανή συνέχεια της γλώσσας μας, η σύνδεσή της με προηγούμενες μορφές της και κατά συνέπεια η εξοικείωση μαζί τους μας επιτρέπει να κατανοούμε καλύτερα τη σημερινή γλώσσα. Κι αυτό γιατί, τα *αναλλοιώτα* (Καμπάκη- Βουγιουκλή Π., 2002) που διατηρούνται μέσα στους αιώνες και αποτελούν τα ισχυρά στοιχεία μιας γλώσσας πολλές φορές διασώζονται μέσα στις διαλέκτους. Πιστεύουμε ακράδαντα ότι εάν ο/η νεαρός/ή ομιλητή/τρια διαπιστώσει αυτά τα αναλλοιώτα, μόνος/η θα ενδιαφερθεί να 'ψάξει' τη γλώσσα του/της περαιτέρω, να μελετήσει παλαιά κείμενα και συγγραφείς με περισσότερη διάθεση παρά ως αγγαρεία. Επιπλέον η γνώση της συνέχειας της γλώσσας -μας μας δίνει κι ένα συγκριτικό πλεονέκτημα απέναντι σε πολλές άλλες γλώσσες. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο R. Browning, 1969, 2002, σ. 9: «τα ομηρικά ποιήματα πρωτογράφηκαν πάνω κάτω στη σημερινή τους μορφή τον 7^ο αι. πΧ. Από τότε η ελληνική γλώσσα αποκτά μια συνεχή παράδοση που φτάνει ως την εποχή μας. Υπήρξαν βέβαια αλλαγές αλλά δεν δημιουργήθηκε κάποιο ρήγμα στη συνέχεια, όπως έγινε με τα Λατινικά και τις ρωμανικές γλώσσες. Τα αρχαία Ελληνικά δεν αποτελούν ξένη γλώσσα για τον σημερινό Έλληνα όπως συμβαίνει με τα Αγγλο-σαξονικά για το σύγχρονο Άγγλο. Η μόνη ξένη γλώσσα που έχει ανάλογη συνέχεια στη γλωσσική της παράδοση είναι η κινεζική». Επειδή, λοιπόν, είμαστε σίγουροι ότι αυτή η 'συνεχής παράδοση' αντανακλάται θαυμάσια και επιβιώνει μέσα στις διαλέκτους, θεωρούμε πολύ σημαντική τη μελέτη, διατήρηση και πιθανόν χρήση – έστω και περιορισμένη - των διαλέκτων και ιδιωμάτων, παράλληλα πάντα με την εκάστοτε *πρότυπη* γλώσσα. Όταν δε μιλάμε για γλώσσα πρότυπη με κοινωνιογλωσσικούς όρους, εννοούμε τη γλώσσα του σχολείου, η οποία έχει υποστεί υψηλή κωδικοποίηση, έχουν γραφτεί γραμματικές και λεξικά για αυτή και αποτελεί την επίσημη γλώσσα της επικοινωνίας, δηλαδή την καθ' ημάς νεοελληνική κοινή. Στην ίδια κατεύθυνση μας ενδιαφέρει ο εντοπισμός των αναλλοιώτων με τη βοήθεια συγκεκριμένων αλγεβρικών μοντέλων, ο ορισμός των οποίων θα βοηθήσει στην 'πρόβλεψη' της εξέλιξης της σημερινής γλώσσας στο μέλλον.

Βιβλιογραφία

- Ανδριώτης, Ν. 1943-44. "Τα όρια των βορείων, ημιβορείων και νοτίων ελληνικών ιδιωμάτων της Θράκης". *Αρχαίον Θρακικού Λαογραφικού και Γλωσσικού Θεσαυρού*, 1943-44/10, 131-185.
- Ανδριώτης, Ν. 1953. *Η γλώσσα της Θράκης*. Αθήνα.
- Αναγνωστοπούλου, Α. 1968. Λαογραφικά Διδυμοτείχου, *Θρακικά* 42, 143-146.
- Αποστολίδης, Μ. 1932. Περί της γλώσσας των Θρακών. *Θρακικά* Γ/183.

- Βεικου –Σεραμετη, Κ. 1961. «Επιβάτες. Εικόνες, που δε σβύνουν. Ιστορία-ήθη και έθιμα-γλωσσάριο». Αρχείο Θρακικού Λαογραφικού Θησαυρού, Αθήνα, 1961, 47-67 και *Θρακικά Χρονικά*, Ξάνθη, 1982/37, 177-188.
- Beaudouin, M. 1884. *Etude du dialecte Chypriote Moderne et Medieval*. Paris. Ernest Torin, editeur.
- Καβακόπουλος, Π. 1981. *Τραγούδια της Βορειοδυτικής Θράκης*. Θεσσαλονίκη. Ίδρυμα Μελετών χερσονήσου του Αίμου.
- Καμπάκη Βουγιουκλή, Π. 2002. Στο πρότυπο των προτύπων της γλώσσας . *Πρακτικά 22^{ης} Ετήσιας Συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας του Τμήματος Φιλολογίας του ΑΠΘ 51-59*. Θεσσαλονίκη.
- Κατσάνης, Ν. 1996. *Το γλωσσικό ιδίωμα της Σαμοθράκης*, Θεσσαλονίκη, έκδ. Δήμου Σαμοθράκης.
- Κυριακίδης, Σ. 1960. *Περί την ιστορίαν της Θράκης: Ο ελληνισμός των σύγχρονων Θρακών, αι πόλεις Ξάνθη και Κομοτηνή*. Θεσσαλονίκη, Ίδρυμα Μελετών χερσονήσου του Αίμου.
- Μηνας, Κ. 1970. *Τα ιδιώματα της Καρπάθου*. Αθήνα, 1970.
- Σολεϊντάκης, Ν. 1996. *Ιστορία του θρακικού ελληνισμού: Από την Ανατολική Ρουμυλία στην Ανατολική και Δυτική Θράκη*. Αθήνα, Πιτσυλός.
- Τομπαΐδης, Δ. 1967. *Το γλωσσικό ιδίωμα της Θάσου*. Θεσσαλονίκη, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
- Τσοπανάκης, Α. 1949. *Το ιδίωμα της Χάλκης (Δωδεκανήσου)*. Ρόδος.
- Χαβιαράς, Δ. 1891. Συμαϊκά. *Ζωγράφειος Αγών*, Α, 211-265
- Χουρμουζιάδης, Κ. 1940. Το Τσακίλι των Μετρών. Γλωσσάριον. Αθήνα, *Θρακικά* 13, 366-385.
- Χουρμουζιάδης, Κ. 1941. Το Τσακίλι των Μετρών. Γλωσσάριον. Αθήνα, *Θρακικά* 15, 181-296.
- Ψαλτης, Σ. 1905. *Θρακικά ή μελέτη περί του γλωσσικού ιδιώματος της πόλεως Σαράντα Εκκλησιών*. Αθήνα.